

УДК 746.3:39:069(477.41)

Наталія Заїка
(Переяслав-Хмельницький)МУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОГО РУШНИКА:
МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

У статті на основі власних та архівних матеріалів розглянуто історію становлення Музею українського рушника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Приділено увагу формуванню колекції й створенню тимчасових виставок рушників у різних приміщеннях Заповідника. Ґрунтовно описано процес реставраційно-відновлювальних робіт на будівлі Трьохсвятительської церкви.

Ключові слова: Трьохсвятительська церква, музей, рушник, реставрація, експозиція.

В статье на основе собственных и архивных материалов рассмотрена история становления Музея украинского рушника Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав». Уделено внимание формированию коллекции и созданию временных выставок рушников в разных помещениях Заповедника. Основательно описан процесс реставрационно-восстановительных работ на здании Трехсвятительской церкви.

Ключевые слова: Трехсвятительская церковь, музей, рушник, реставрация, экспозиция.

The history of formation of the Ukrainian Rushnyk Museum of the National Historical and Ethnographic Preserve *Pereyaslav* is considered in the article on the base of own and archival materials. Attention is paid to the creation of the collection and temporary exhibitions of rushnyky in different apartments of the preserve. The process of restoration and renewal works of the Three Saints Church building is presented thoroughly.

Keywords: Three Saints Church, museum, rushnyk, restoration, exposition.

Родини і хрестини, заручини і весілля, проводи в дорогу та зустріч дорогих гостей – усі ці обрядодії супроводжував рушник. У його орнаментах містяться прадавні магічні знаки: образи Дерева життя, Богині-Берегині, символи землі, води, небесних світил, які знайшли подальше втілення й розвиток у цілій низці звичаїв та обрядів. Рушник як оберег передавали з роду в рід, із покоління в покоління.

Музей українського рушника розміщується на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці, у його північній частині. Експозиція, що її відкрили 1995 року, розташована в приміщенні Трьохсвятительської церкви 1651 року із с. Пищики Сквирського району Київської області.

Створення постійної музейної експозиції в церковному приміщенні пов'язане насамперед зі збереженням церкви як пам'ятки народної дерев'яної архітектури та необхідністю демонстрації унікальної колекції рушників. У 60–70-х роках ХХ ст., коли радянська влада масово закривала й знищувала церкви, постало питання, як цьому зашкодити. У ба-

гатьох випадках такі приміщення почали використовувати для створення музейних закладів. Не минуло вирішення цього питання й переяславських музейників на чолі з М. Сікорським.

Авторка цієї статті опублікувала розвідки про храм [1], музейні предмети, що експонуються в приміщенні [2; 3; 5], та про окремі аспекти становлення музею [4].

Метою дослідження є висвітлення процесу формування колекції рушників, становлення й розвитку Музею українського рушника, а також популяризація пам'ятки архітектури, у якій він розмістився.

Варто згадати, як формувалася колекція рушників. Спочатку тривала експедиційна робота. Директор Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» М. Сікорський розповів: «Ми збираємо це добро ще з 1952 року. Якби ви знали, скільки сіл обійшли наші невтомні жінки: Є. Нестеровська, І. Скотнікова, М. Чухно, О. Юзвікова, О. Рак та З. Соболев. Потім до них підключилися В. Шкулета, М. Єрмольєв, М. Шавейко, В. Юзвіков, М. Жам. Тому й маємо таке багатство – вся історія українського рушника» (СМІ).

У 50–60-х роках ХХ ст. масовим збиранням і дослідженням рушників ніхто по-справжньому, по-науковому, не займався. М. Сікорський уже тоді розумів, що для української національної культури таке ставлення до рушника є великим злочином. Він вважав, що рушник – це національне надбання, його треба берегти, бо в ньому втілено глибокий духовний світ людини.

З кожним роком кількість експонатів зростала. О. Юзвікова розповіла: «Збирали ми дуже багато експонатів. Брали все підряд: що за гроші, що так. Фонди були завалені експонатами, не встигали приймати та описувати. Норма-план кожного науковця – 100 експонатів, тож брали мішки й гайда по селах. Транспорту ми не знали, тому всюди ходили пішки, інколи підвозили нас “попутки”, а називали нас “мішечниками”» (ЮОІ). «Мої дівчата – так по-домашньому називав Михайло Іванович своїх колег – заслужили великої шани, хоч з них і кепкували деякі недалекі люди, а вони трудилися, не звертаючи уваги ні на які незгоди. Тож зібрали унікальну колекцію рушників» (СМІ).

За роки збирацької й дослідницької праці поталанило зібрати 3944 оригінальні рушники з різних регіонів України. Саме тоді в М. Сікорського зародилася ідея створити Музей рушника. О. Юзвікова нагадала про це: «Велика кількість рушників, не було вже де їх експонувати. Виникла потреба створити окремо музей» (ЮОІ).

Спробою створити таку експозицію були постійні виставки. Першу відкрили в 1966 році в будинку комунарів. Споруду, у якій виставили на показ рушники (комуна «Червоний шлях» біля с. Стовп'яги Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.), перевезли й встановили на території Музею народної архітектури та побуту в 1965 році, а вже в 1966 році під керівництвом М. Сікорського, наукових працівників Є. Нестеровської та О. Юзвікової було створено експозицію. Сім кімнат використали як експозиційну площу для показу процесу ткання й зразків давнього та сучасного ткання. Виставка проіснувала до 1992 року.

Друга виставка «Рушник та вишивка» була створена 1970 року в приміщенні церковно-приходської школи (с. Велика Каратуль Переяславського пов. Полтав-

ської губ., 1903 р.), яка також експонується на території Музею народної архітектури та побуту. Ідея її відкриття, як і попередньої, належала М. Сікорському. До творчої групи входили наукові працівники Є. Нестеровська, О. Юзвікова, а згодом долучилася Г. Слюсар. Для експонування обрали коридор і класну кімнату. На стінах – давні рушники XVIII–XIX ст., вишиті рушниковими швами; у вітринах – національний одяг, зразки вишивок, народної творчості.

Цікавими спогадами знову поділилася О. Юзвікова: «Десять приблизно в 1978 чи 1979 році приїхав до Переяслава Іван Гончар – заслужений діяч мистецтв УРСР. Іван Гончар приятелював з М. І. Сікорським уже багато років, часто приїздив до Переяслава, цікавився кожним музеєм, адже він також був етнографом, краєзнавцем. На той час у нього була своя колекція рушників. Як розповідав І. Гончар, за довгі роки роботи йому поталанило зібрати понад вісімсот оригінальних рушників з різних областей України. Михайло Іванович запропонував І. Гончару подивитися виставку. Увійшовши до класної кімнати, Іван Макарович став, мов зачарований, серед розмаїття рушників. Промайнуло хвилин п'ять, ніхто з присутніх не промовив жодного слова. У приміщенні панувала божественна тиша. Його погляд зупинився на старовинному, так званому монастирському рушнику, який ми купили за 25 руб. у селі Помоклі. Зашитий він рожевими нитками (орнаментом «дерево»), з голубими зірками по полю. Ми винесли його на подвір'я, простелили на зеленій траві. Іван Гончар став на коліна перед рушником і промовив: “Це чудо, я такої краси ніколи не бачив! Кланяюся низько до землі цій жінці, що створила це чудо!!!”. На очах Івана Макаровича забриніли сльози, й далі він тихо промовив: “Український рушник – це моє життя”» (ЮОІ).

У 1984 році експозицію виставки в церковно-приходській школі зняли.

У 1988 році міськком партії зобов'язав Михайла Івановича створити музей у церкві Бориса і Гліба (мікрорайон Борисівка) в м. Переяславі-Хмельницькому. Колишній старший науковий співробітник фондів заповідника Г. Остронос згадував про це: «Михайло Іванович упирився, мовляв, далеко від міста, хто туди

буде ходити? Навіть пішов на хитрощі. Попросив мене й В. Скрыгу поговорити “нишком” зі старшими жінками цього села, щоб вони створили “двадцятку” для реєстрації приходу. Але нічого з цього не вийшло» (ОГМ).

М. Сікорський знайшов вихід із ситуації: «Тут буде музей – Музей історії українського рушника» (СМІ). Допоміг директоріві І. Гончар, запропонувавши звернутися з листом до Київського облвиконкому з проханням передати Борисівську церкву (пам’ятку архітектури 1863 р.) на баланс Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника для створення експозиції українського рушника Середньої Наддніпрянщини. Рішення було прийнято позитивне. У Борисівській церкві зробили капітальний ремонт, а згодом створили експозицію українського народного рушника Середньої Наддніпрянщини.

Це унікальна церква, про яку писав Т. Шевченко: «На левом берегу Альты выглядывает из-за зеленых верб небольшая беленькая церковь, воздвигнутая иждивением христоролюбивых граждан Переяслава» [9]. Кам’яну церкву Свв. Бориса і Гліба збудували в 1839 році поблизу хутора Колдоїдовка (мікрорайон Борисівка) на місці загибелі в 1015 році одного із синів князя Володимира Святославича – молодого князя Бориса. У 1664 році на цьому місці поставили великий кам’яний хрест і звели над ним дерев’яну капличку, яка стояла тут аж до будівництва кам’яної церкви в 1839 році.

Доля церкви Свв. Бориса і Гліба, як і доля українського народу, була дуже складною. Під час колективізації церкву пограбували, обезхрестили. Спочатку (1960-ті рр.) в ній зберігали зерно, пізніше – мінеральні добрива. Церква руйнувалася на очах, і нарешті постало питання її реставрації.

У 1974 році розпочалися реставраційні роботи, які проводили співробітники Київської міжобласної спеціальної науково-реставраційної майстерні УСНРВУ Держбуду УРСР. Ремонтні роботи тривали майже двадцять років. Приміщення ремонтували зовні, а в середині 80-х років ХХ ст. приступили до внутрішніх робіт. На той час розпис був майже наполовину втрачений. На жаль, на його відновлення часу не вистачало, утім, залишки забіли-

ли, тож сподіваємось, що згодом розкриють бодай частково.

У 1989 році господарем церкви став Музей. У травні цього року створили творчу групу, до складу якої ввійшли М. Сікорський, В. Савенко, Т. Богуш, М. Кіченко, М. Герасько. Підбором експонатів займалися працівники фондів Г. Остронос та І. Пільх; художником-оформлювачем була З. Гончарук. Працювали дружно, взято – зранку до вечора щодня, без вихідних. Михайло Іванович багато читав, вивчаючи матеріали про рушник. Народжувалися нові ідеї, які втілювали в експозицію. Продумували кожен деталь, до кожного експоната ставилися дуже відповідально, щоб не порушити святість самого храму, або ж, не дай Бог, чимось осквернити його. Тож працювали дуже виважено.

За стислий термін (упродовж шести місяців) створили унікальну експозицію Музею історії українського рушника, яка гармонійно вписалася в архітектуру храму. У жовтні цього самого року відбулося урочисте відкриття Музею. Першу екскурсію провела старший науковий співробітник відділу фондів Т. Богуш.

Експозиція повністю розкрила значення рушника в житті українців від найдавніших часів до сучасності. Особливо цікаво представлено розділ «Регіональні особливості рушників». У вівтарній частині церкви, під куполом, створено оригінальне сплетіння рушників з різних регіонів України.

Штатними працівниками музею, згідно з наказами директора, були М. Кіченко, С. Радіоненко, А. Костенко, А. Саприга та Н. Пашуля.

Особливістю Музею історії українського рушника було ще й те, що в храмі водночас правилися церковні служби. Директор Заповідника пішов назустріч віруючим, дозволивши інколи відправляти служби в приміщенні. Це було надзвичайно гарно. Мешканка мікрорайону Борисівка Н. Захарчук розповіла: «Храм-музей жителям Борисівки дуже подобався. Музей надавав храму святковості, а служба – величі, святості та благодаті» (ЗНО). Перше богослужіння відбулося 15 травня 1990 року (храмове свято – день перенесення мощей Бориса і Гліба), яке проводив о. Семен (служитель Київського Патріархату). Через рік (15 травня 1991 року) відбулася

незабутня подія. Коли до здобуття незалежності нашої держави залишалося кілька місяців, а дух вільності уже панував по всій Україні, борисівчани зустрічали колону віруючих, які прямували хресною ходою з Переяслава. Процесію очолили рухівці та просвітяни, одягнені в національне вбрання, з жовто-блакитними стягами (М. Товкайло, М. Корпанюк, П. Колесник, Г. Самутіна, В. Воловик, Г. Остронос та ін.). Усі вони взяли участь у святковій Літургії у храмі Свв. Бориса і Гліба та освяченні води в капличці.

Музей і храм співіснували понад два роки, однак сільська громада вимагала, щоб споруду використовували за призначенням. Тож, виконуючи розпорядження обласної держадміністрації від 22.03.1993 р. «Про порядок передачі релігійним організаціям культових споруд, які становлять історичну та культурну цінність», Музей зняв свою експозицію. Сумно й важко було на душі в наукових працівників, але Михайло Іванович заспокоїв колег: «Перш за все ми зберегли храм, адаптуючи його інтер'єр під музей. Храм уцілів в ті часи саме завдяки музею. Якщо б не музей, то храм був би або зруйнований, або загинув – перетворився на руїни, а завдяки експонатам ми змогли врятувати нашу духовність. Тож низький уклін вам – рушники! А нам потрібно мобілізувати усі зусилля, щоб відновити, надати друге життя Музею українського рушника» (СМІ). Знову тривали пошуки.

На той час у Музеї просто неба відновлювали церкву, яку перевезли із с. Пищики Сквирського району Київської області. У Михайла Івановича зародилася ідея створити в ній Музей рушника, хоча спочатку була інша ідея – у цій церкві відкрити Музей стародруків. У газеті «Комуністична праця» за 25 липня 1987 року надрукували статтю Н. Каменської – в. о. заступника директора історико-культурного заповідника, з якої ми дізналися, що «на площі Возз'єднання намічено реставрувати пам'ятник народного зодчества – дерев'яну церкву 1651 року, перевезену із села Пищики Сквирського району Київської області, там буде створено музей стародруків. Буде реставровано в'їзний двір, в якому заплановано створити виставковий зал» [6]. На цьому місці, зі слів тодішнього головного інженера В. Скрыги, зробили розбивку й вирили

траншею під фундамент. Проте з певних причин у церкві із с. Пищики створити експозицію не вдалося.

Тому прийняли рішення повернутися до першої ідеї Михайла Івановича – створити Музей українського рушника. Історія самої церкви та її перевезення складна. Трьохсвятительську парафіяльну церкву перевезли, як уже згадувалося, із с. Пищики Сквирського району Київської області. Збудували її в 1651 році, використовували як культову споруду. У 1930 році церкву закрили. У середині ХХ ст., унаслідок соціальних катаклізмів, вона втратила своє значення й пережила період значної руйнації. Постановою Ради Міністрів України № 970 від 24.08.1963 р. храм із с. Пищики було визнано пам'яткою державного значення. Зважаючи на аварійний стан і неможливість консервації в автентичному середовищі, у 1986 році реставраційна бригада Заповідника перевезла церкву на територію Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини [1].

Наказом № 66 від 12 грудня 1985 року по Переяслав-Хмельницькому державному історико-культурному заповіднику в с. Пищики для маркування церкви 1651 року відрядили Б. Коваленка та П. Щербину (з 17 по 25 грудня 1985 р.). Ось що розказав Б. Коваленко: «Маркування робив усередині церкви з нижніх колод. Нижні колоди були дубові, далі соснові до перших заломів, десь до 4 метрів» [8].

Церкву перевозили з 1986 року в кілька етапів. Участь у цьому процесі брали, згідно з наказами по Переяслав-Хмельницькому історико-культурному заповіднику, П. Щербина, М. Петруня та М. Тесля [8].

Розібрану церкву розвантажили в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини біля верхнього озера. Реставратор М. Свитко розповідав: «Осінь. 1987 рік. Під керівництвом П. Щербини та І. Шевченка реставраційна бригада в складі В. Шевченка, О. Попова, М. Свитка, В. Москаленка та Б. Коваленка робила попередню зборку церкви, щоб перевірити наявність усіх деталей» (СМІ). Інший реставратор (В. Шевченко) пригадав розповідь свого батька Івана Андрійовича Шевченка: «Церкву в селі Пищики розбирали наймані бригади, тож

Ил. 1, 2. Фрагменти експозиції Музею українського рушника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Ил. 3. Церква Трьохсвятительська парафіяльна 1651 р. із с. Пищики Сквирського р-ону Київської обл. Музей українського рушника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Іл. 4.
Експозиція
Музею
українського
рушника
Національного
історико-
етнографічного
заповідника
«Перечіслав»

багато дерева пропало. А коли складали її біля верхнього озера на музеї, то виявили, що багато дерева не хватає, не відповідає маркування, тобто краще дерево розікрали ще в селі Пищики. Тому потрібно було робити нові “замки”, обрізали, підганяли, щоб хоч якось її скласти. Церква вийшла менша розмірами. У церкві було чотири прибудови (до центральної нави), але це дерево до Переяслава не привезли. Перевезли два куполи: один згнив, а другий склали біля верхнього озера. Встановити цей купол на новій церкві було уже неможливо, бо він не відповідав теперішнім розмірам церкви. Церква вийшла менша розмірами на пару замків, без прибудови, без дзвіниці, без “рідних” куполів та хрестів. Якби цю церкву перевозили наші музейні реставратори, то матеріал був би збережений» (ШВІ).

Зводити церкву на території Музею народної архітектури та побуту почали 1989 року. Розбивку робив П. Щербина. Фундамент копали й заливали Б. Коваленко, В. Москаленко. Керував роботами головний інженер В. Скряга. У бригаді було лише четверо чоловіків: О. Попов, Б. Коваленко, В. Москаленко та М. Свитко, які виклали стіни до перших заломів. Згодом приєдналася реставраційна бригада у складі Ф. Дарди, Г. Храброго, А. Кравченка, М. Приходька, В. Шевченка, М. Потапенка та В. Отечка. Дах майстрував І. Ігнатович.

Храм відновлювали впродовж 1989–1995 років (майже шість років), не враховуючи першого етапу його перевезення – 1986 рік. Під час транспортування споруда втратила свої первісні розміри, адже автентичні замки, якими кріпилися дерев'яні балки, згнили. Крім того, унаслідок реставраційних робіт були втрачені прибудови до центральної нави, іконостас і хрести [1].

Церкву можна було описати так: дерев'яна, тридільна, триверха, на основі трьох зрубів, виповнених з дубових, тесаних щільно припасованих колод. Зруби всіх трьох дільниць прямокутні, однакові заввишки. Установили її на цегляний фундамент з виступаючим цоколем. Зовні вона обшита горизонтальною шалівкою, виступаючі кути обшиті вертикальною дошкою по всій висоті. Загальна площа – 76,16 м². Освітлюється п'ятьма прямокутними вікнами, розміщеними у верхній

частині зрубу стін вітваря та нави, а притвор (бабинець) – напівкруглим вікном над вхідними дверима. Двері – двостулкові, дубові, оббиті зовні залізом. Верхні трьох частин церкви (притвору, нави, вітваря) мають по два заломки на кожному ярусі, під залізним покриттям. З них виступають восьмерики (їх по три на кожному ярусі). Центральний восьмерик (нава) другого ярусу за розмірами ширший і вищий ніж два інші (притвор, вітвар), вони мають прямокутну форму. Восьмерики третього ярусу декоративні, глухі. Маківки вивершені хрестами складного профілю (ковані). Перед притвором – ганок (паперть) з шістьма східцями. Дах двохсхилий, тримається на шести різьблених колонах. Фронтони у верхній та нижній частинах ганку прикрашені декоративною накладною різьбою. Усередині церква зашита пресованим картоном, пофарбованим олійними фарбами голубого кольору. Зовні церква оброблена мастилом [1].

З грудня 1994 року розпочалася робота над створенням експозиції Музею українського рушника. Було написано наукове обґрунтування, складено структурний і тематико-експозиційний плани. Згідно з першим рушники було систематизовано за регіональними особливостями, технікою виконання та датуванням. Другим етапом роботи було нашити на рушники петлі (понад тисячу). У березні, коли потепліло, Михайло Іванович викликав до себе й сказав: «Роби Музей українського рушника» (СМІ). Це велика відповідальність, а навичок тоді ще не було. Експозицію монтували М. Кіченко, М. Герасько; часто приїздив В. Скряга й здійснював технічну роботу. Допомогали наукові працівники Заповідника, зокрема Н. Лада, Ю. Калінович та ін. Працівники відділу фондів І. Пільх, Г. Остронос, І. Дунайна, С. Щепінська допомагали підбирати експонати.

Розміщувати експозицію в новому приміщенні було непросто, адже перед очима стояла попередня експозиція з Борисо-Глібської церкви. Утім, нам пощастило знайти оптимальне рішення показу рушників у новому приміщенні.

У травні 1995 року Музей українського рушника було відкрито. Першу екскурсію провела авторка цих рядків. У написанні тексту для проведення екскурсії велику допомогу надала колишній головний зберігач Л. Годліна.

Експозиція займає вівтар, наву та бабинець. У першій залі експонуються знамениті переяславські рушники XIX – початку XX ст., хоча їхня орнаментика й бере свій початок з прадавніх віків. Переяславський тканий рушник – це унікальна сторінка в історії українського народного мистецтва. У минулому Переяславщина була одним із центрів ткацтва в Україні. Рушники ткали в кожному селі, у кожній оселі, проте в повіті вирізнялися кілька сіл, у яких ткацтво стало промислом (Лецьки, Віненці, Помоклі, Строкова та Велика Каратуль). У сс. Віненці та Велика Каратуль ткацтвом займаються донині (вироби майстринь із цих сіл експонуються у вівтарній частині). Роботи переяславських майстрів неповторні за композиційною насиченістю та за розмірами: кінці рушників майже досередини заповнювали горизонтальними, вертикальними й рапортними смугами або суцільним орнаментом.

Серед великого різноманіття тканих рушників вирізняються крелевецькі рушники, що експонуються в другій залі. Червоний колір та елементи орнаментів, які мають оберегове значення, перетворюють їх у святкові й обрядові. Без них не обходилася жодна значна подія в житті українців. Обрядова роль крелевецького рушника зумовлювалася цілою низкою символів-оберегів: двоголові орли (знак небесного оленя); чаші (Богині-берегині); церковки-дзвіниці – монастирки. Наносили ці орнаменти на полотно руками майстри-надомники, що проживали в околицях Крелевця та Ромен. У середині XIX ст. виникли перші мануфактури з виготовлення знаменитого крелевецького рушника. Він завоював славу не тільки в Російській імперії, а й за кордоном.

Арки церкви прикрашено давніми тканими поліськими рушниками XIX ст. Для їх орнаментики характерним є горизонтальне розташування візерунка з переважними в колориті чорним, червоним, інколи вкрапленням синього тонів.

Велика збірка музею – вишиті рушники різними техніками. Найдавніші й найцікавіші з них у мистецькому плані – це вироби, які вишиті рушниковими швами, так звані полтавські (XVIII–XIX ст.). До цієї групи належать рушники давньої Полтавщини (Переяславщина, частина Черкащини) та Полтавського етнорегіону.

Особливо цікавими в колекції є рушники «монастирські», або «чернечі», початку XIX – початку XX ст. (Чигиринщина, Лубенщина, частково Переяславщина). Це унікальні твори народного мистецтва. Їх вирізняє в композиції асиметричність, в орнаментиці – стилізація рослинних форм до геометричних; присутність антропо-, зоо- та орнітоморфних форм та інших знаків-символів. Це перетворює побутовий предмет в обрядовий, ритуальний атрибут: рушник для народин, весілля тощо.

Експозиція гармонійно вписалася в архітектуру храму, надавши Музею не лише краси, але й духовності. Музей українського рушника – це музей, у якому храмує душа, про що свідчить книга відгуків [7].

За роки функціонування Музею було розгорнуто виставки, зокрема «Монастирські рушники» (2002); «Рушники затоплених сіл Переяславщини» (2008); «Авторські роботи майстра по вибійці Чорнобая З. М.» (2015) та ін.

Показовою є відвідуваність музею: щорічно понад чотири тисячі екскурсантів споглядають рушникове диво України.

У Музеї українського рушника проводять культурологічні заходи. Так, з нагоди 20-річчя створення Музею 26 вересня 2015 року провели Всеукраїнську акцію вишивання рушника єдності – «Обнімімося ж, брати мої!».

Музей українського рушника гармонійно вписується в дерев'яні інтер'єри Трьохсвятительської церкви, поєднавши в собі етнографічну історію українства. Рушники як етнографічний матеріал вивчають студенти, мистецтвознавці, вони є взірцем для сучасних дизайнерів і модельєрів. Кожен рушник унікальний, адже в експозиції немає жодного муляжу, а представлено винятково автентичні зразки народної вишивки.

Список інформантів

ЗНО – Захарчук Ніна Олександрівна, 1949 р. н., родом із с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. Записала Н. Заїка у 1994 р. в м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл.

ОГМ – Остронос Григорій Митрофанович (1939–2014). Записала Н. Заїка у 1994 р. в м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл.

СМС – Свитко Микола Степанович, 1955 р. н., родом із с. Монастирок Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. Записала Н. Заїка у 1994 р. в м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл.

СМІ – Сікорський Михайло Іванович (1923–2011). Записала Н. Заїка у 1994 р. в м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл.

ШВІ – Шевченко Володимир Іванович, 1960 р. н., родом з м. Переяслава-Хмельницького Київської обл. Записала Н. Заїка у 1994 р. в м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл.

ЮОІ – Юзвікова Олена Іванівна (1929–2015). Записала Н. Заїка у 1994 р. в м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл.

Джерела та література

1. *Заїка Н. Л.* Церква із села Пищики – пам'ятка народної архітектури XVII ст. / Н. Л. Заїка // *Храми Переяславщини: історія, традиції, сучасність; стан збереження пам'яток.* – Переяслав-Хмельницький, 2006. – С. 71–76.

2. *Заїка Н. Л.* Монастирські рушники з колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Н. Л. Заїка, Л. С. Чередніченко // *Могилянські читання 2006 року* : зб. наук. пр.: Доля музейних зібрань / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник ; ред рада: В. К. Колпакова (відп. ред.) та ін. – Київ : Фенікс, 2007. – Ч. 2. – С. 49–53.

3. *Заїка Н. Л.* Вибійка на Переяславщині кінця XIX – середини XX ст. (за фондовою колекцією НІЕЗ «Переяслав») / Н. Л. Заїка // *Українське мистецтво: матеріали, дослідження, рецензії* : зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. 11. – С. 31–35.

4. *Заїка Н. Л.* До історії створення музею українського рушника / Н. Л. Заїка // *Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, статті: матеріали круглого столу, 16 жовтня 2015 р., м. Переяслав-Хмельницький* / [редкол.: О. В. Колибенко та ін. ; упоряд. Т. Ю. Нагайко]. – Переяслав-Хмельницький : Домбровська Я. М., 2016. – Вип. 3. – С. 54–63. – (Серія «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»).

5. *Заїка Н. Л.* «Кролевецькі» рушники кінця XIX – початку XX ст. в експозиції Музею українського рушника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Н. Л. Заїка // *Зб. наук. пр. «Сіверщина в історії України»*. Національний заповідник «Глухів». Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК. – Київ ; Глухів, 2017. – С. 454–456.

6. *Каменська Н. Г.* Про минуле міста і його завтрашний день // *Комуністична праця.* – 1987. – 25 липня.

7. Книга вражень та побажань Музею українського рушника за 1995–2002 рр.

8. Книга наказів історико-культурного заповідника з 14.07.1957 по 23.12.1991 рр.

9. *Шевченко Т.* Зібрання творів : у 6 т. / Тарас Шевченко. – Київ, 2003. – Т. 4: Повісті. – 600 с.

SUMMARY

Birth and christening, engagement and wedding, send-off to the road and meeting of the dear guests – all these rituals are accompanied with rushnyk. Its ornaments contain ancient magic signs: images of the life tree, Berehynia Goddess, symbols of the earth, water, heavenly bodies, that have found further embodiment and development in a number of customs and rituals. Rushnyk, as a protection, has been passed from one generation to another.

The Museum of Ukrainian Rushnyk is situated on the territory of the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Over Dnipro Lands in Pereyaslav-Khmelnyskyi. The exposition has been opened in 1995 and it is arranged in the Three Saints Church (1651) from Pyschyky village, Skvyra district, Kyiv region. The creation of permanent museum exposition in the church is first and foremost connected with its preservation as a monument of folk wooden architecture and the necessity to demonstrate a unique collection of rushnyky.

Mykhailo Ivanovych Sikorskyi has already understood at that time that such inattention, or even neglect of rushnyk is a great crime. He has supposed rushnyk to be a national acquirement; it should be respected, as it is a deep and high spiritual world of the person.

The Preserve has been lucky enough to collected 3944 original samples from different regions and districts of Ukraine for many years of research work. The permanent exhibitions have become the first attempts to create such an exposition. The first of them has been opened in 1966 at the Communards House. Seven rooms have been used as an expositional area to show the process of weaving and samples of ancient and modern weaving. The exhibition has been existed until 1992. The second exhibition *Rushnyk and Embroidery* has been created in 1970 at the church parochial school (Velyka Karatul village, Pereyaslav district of the Poltava province, 1903), which is

also exhibited at the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Over Dnipro Lands. In 1984 the exhibition exposition at the church parochial school has been removed.

In 1988, the City Committee of the Party has obliged M. Sikorskyi to create a museum in the Church of Borys and Hlib (Borysivka microdistrict) in Pereyaslav-Khmelnytskyi. Just in six months a unique exhibition of the Museum of the Ukrainian Rushnyk History has been created. It has fitted harmoniously with the temple architecture. The museum has been opened solemnly in October, 1989. The museum and temple have coexisted for more than two years. However, the village community has demanded the building to be used for its purpose. In 1993 the museum has removed its exposition.

Since December, 1994, the work to create a new exposition of the Ukrainian Rushnyk Museum has been started. It is opened in May, 1995. The exposition occupies an altar, a nave, a dummy. Famous Pereyaslav rushnyky of the XIX – early XXth centuries are exhibited in the first hall. Krolevets rushnyky are distinguished in a huge variety of woven rushnyky.

Horizontal arrangement of the pattern with the predominance of black and red colours, sometimes with the dissemination of blue tones are typical for the ornamentation of ancient woven ryshnyky of the XIX century from Polissia.

Embroidered in various techniques rushnyky form a great collection of the museum. The articles embroidered with the special seam for rushnyk, the so-called *Poltaovski* (XVIII–XIX centuries) are the oldest and the most interesting works among them in the artistic design. *Conventual* or *monastic* rushnyky of the early XIXth – early XXth centuries are the works of a peculiar interest. The exposition has harmoniously fitted with the temple architecture, lending the museum both beauty and spirituality.

Keywords: Three Saints Church, museum, rushnyk, restoration, exposition.